

Twórczość i jej ochrona świetle projektu księgi pierwszej kodeksu cywilnego

Streszczenie:

Celem artykułu jest zbadanie, czy na gruncie nowego kodeksu cywilnego możliwe jest rozwikłanie mnożących się dotychczas problemów z ochroną wysiłków twórczych człowieka, zogniskowanych wokół pojęcia "twórczość". Podjęta praca badawcza opiera się na założeniu, że utrzymujące się od kilkudziesięcioleci trudności z ustaleniem właściwego poziomu ochrony dobra, które skądinąd stanowczo zasługuje na ochronę, wymagają inicjatywy ustawodawczej w tym obszarze. Właściwa regulacja kodeksowa mogła by przyczynić się do wypracowania skutecznej metody ochrony, w szczególności tam, gdzie regulacje szczegółowe pozostają wciąż niewystarczające. Analiza konstrukcji przyjętych przez projektodawcę w zakresie ochrony "osiągnięć twórczych" prowadzi do wniosku, że mimo rozbudowanego katalogu środków ochronnych, proponowane regulacje wciąż pozostają niewystarczające ze względu na trudności w określeniu zakresu przedmiotowego ochrony.

Słowa kluczowe:

twórczość, osiągnięcia twórcze, autorskie dobra osobiste, ochrona autorskich praw osobistych

Creativity and its protection in the light of the project related to the first book of the civil code

Abstract:

The aim of the article is to examine if the new civil code can be the basis for unravelling problems relative to the protection of human creative efforts, focused around the concept of "creativity". The research work is based on the assumption that difficulties in determining the appropriate level of protection of rights, which can last for several decades, requires a legislative initiative in this field. Proper legal regulation could contribute to the elaboration of the efficient method of protection, especially in places where the detailed regulations are

still clearly insufficient. The analysis of structures adopted by the project implementer in the field of the protection of “creative achievements” leads to the conclusion that in spite of the extensive directory of protective measures, regulations are still insufficient because of the difficulties in determining the exact subject matter of protection required to ensure that those rights are protected sufficiently.

Key words:

creativity, creative achievements, personal rights, protection of moral rights

Wprowadzenie

Potrzeba zapewnienia należytej ochrony prawnej twórczości nie budzi większych wątpliwości, jednakże samo pojęcie "twórczości" w prawie wciąż nie pozostaje należycie zdefiniowane. Problemy definicyjne wpływają niestety negatywnie na poziom i skuteczność ochrony, dlatego celem artykułu jest zbadanie, czy na gruncie nowego kodeksu cywilnego możliwe jest rozwikłanie mnożących się dotychczas problemów przy pomocy skutecznych instrumentów prawnych w tym zakresie.

Podjęta praca badawcza opiera się na założeniu, że utrzymujące się od lat, a nawet kilkudziesięcioleci problemy w zakresie ochrony dobra, które skądinąd stanowczo zasługuje na ochronę, wymagają inicjatywy ustawodawczej w tym obszarze. Właściwa regulacja kodeksowa mogła by bowiem dostarczyć skutecznego narzędzia ochrony, w szczególności tam, gdzie regulacje szczegółowe pozostają wciąż niewystarczające. Potrzeba ochrony dóbr osobistych, w tym twórczości, jest wcześniejsza niż uchwalenie kodeksu cywilnego. Jak trafnie zauważył S. Grzybowski, skoro prawo nie wylicza wszystkich dóbr osobistych, ani też bliżej ich nie określa, jednocześnie zapewniając ochronę wszystkich dóbr osobistych, to niezbędne staje się posiadanie jakiegoś, choćby najbardziej ogólnej wskazówki pozwalającej na ocenę, czy w danym przypadku w ogóle mamy do czynienia z dobrem osobistym [S. Grzybowski 1957, s. 74]. Jest to konieczne zwłaszcza w przypadkach, w których kwestia, czy dobro osobiste w ogóle zostało naruszone budzi poważne wątpliwości [J. Panowicz-Lipska 1975, s. 25]. W świetle problemów ze zdefiniowaniem przedmiotu ochrony prawa autorskiego (utworu) oraz zupełnie otwartym określeniem twórczości w świetle reguł obecnie obowiązującego prawa cywilnego, pojawia się wyraźna potrzeba ustalenia, kiedy, jaka i czy każda aktywność umysłowa człowieka zasługuje na ochronę. Problem ten staje się szczególnie wyraźny w dobie kryzysu prawa autorskiego i rozciągania zakresu prawnoautorskiej ochrony na tzw. drobne monety (niem. *Kleine Munze*). Ponadto na tle wyraźnej konstytucyjnej gwarancji wolności artystycznej pojawia się poważne pytanie, czy minimum umysłowych wysiłków intelektualnych człowieka zasługuje na ochronę, a jeśli tak, to w oparciu o jakie kryteria ustalać pewien graniczny poziom twórczości, pozwalający odróżniać ją od innych ludzkich umysłowych aktywności?

W artykule w pierwszej kolejności zarysowano pojawiające się w praktyce trudności z ochroną twórczej aktywności człowieka, co w założeniu miało umożliwić zbadanie, czy nowa propozycja rozwiązań kodeksowych przyczynia się do zmiany takiego stanu rzeczy.

1. Pojęcie twórczości a ochrona dóbr osobistych (zarys problemu).

W doktrynie prawa cywilnego pojawia się stwierdzenie, że nie wszystkie stany rzeczy pozytywnie oceniane przez porządek prawny mogą zostać zakwalifikowane jako dobra osobiste. Zaakcentowanie związku dóbr osobistych z osobą ludzką ogranicza zakres tego pojęcia od innych wartości chronionych przez porządek prawny, których związek z osobowością człowieka nie jest wystarczająco istotny. Uznaje się, że istnienie zasługującego na ochronę interesu jednostki nie stanowi jeszcze warunku wystarczającego dla przyjęcia istnienia dobra osobistego [A. Szpunar 1979, s. 106]. W dobrach osobistych upatruje się wartości konstytuujących i indywidualizujących człowieka [A. Cisek 1989, s. 40]. Z faktu, iż celem ochrony dóbr osobistych jest ochrona podmiotowości człowieka, płyną konkretne wnioski praktyczne, w szczególności z perspektywy potrzeby ochrony twórczości wyraźny staje się fakt, iż nietrafne staje się konstruowanie dóbr osobistych w odniesieniu do poszczególnych sytuacji, w których znalazł się zainteresowany, czy też zdarzeń, które wykraczają poza atrybut osobowości podmiotu, w tym wypadku twórcy.

W kontekście ochrony prawnej twórczości, wobec enigmatycznego ujęcia tej problematyki w kodeksie cywilnym, konieczne jest sięgnięcie do ustaleń definicyjnych zawartych w regulacjach szczegółowych, a także spojrzenie na to zagadnienie z perspektywy gwarancji konstytucyjnych.

Gwarancja wolności twórczości artystycznej należy do najmłodszych i najmniej zbadanych elementów z katalogu wolności i praw przysługujących jednostce (tzw. praw podstawowych) [M.M. Bieczyński 2011, s. 15.]. Wolność ta *explicite* wyrażona została w polskim porządku prawnym dopiero w obecnie obowiązującej Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997r.¹ Jednocześnie spór w przedmiocie normatywnego kształtu granic wolności twórczości artystycznej, który toczy się na płaszczyźnie argumentów natury etycznej oraz prawnej wciąż pozostaje nierozwiązany. Z jednej strony zwraca się uwagę na szczególny status twórczości artystycznej i konieczności jej osobnego traktowania, z drugiej strony podkreśla się, że

¹ Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm., zob. art. 73.

wolność twórczości artystycznej nie może pozostawać nieograniczona. Wolność twórczości artystycznej wyróżniona została w Konstytucji w osobnym przepisie. W myśl art. 73, każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury. Jednakże ogólny charakter przywołanego przepisu nie daje w zasadzie żadnych wskazówek interpretacyjnych, pozwalających na odtworzenie zgodnego z intencją ustawodawcy sensu użytych w tym przepisie wyrażen. Prowadzi to do sporów interpretacyjnych w orzecznictwie i w doktrynie. Problem ten jest szczególnie wyraźny na gruncie wykładni terminu "*twórczość artystyczna*".

W prawie autorskim pojęcie twórczości jest wynikiem pewnej koncepcji teoretycznej.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 14 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych², przedmiotem ochrony prawa autorskiego jest utwór, rozumiany jako "każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia". Uzupełnienie tej syntetycznej definicji znajdujemy w ust. 2¹ powołanego przepisu, zgodnie z którym "ochroną objęty może być wyłącznie sposób wyrażenia; nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne". Ponadto w przywołanej artykule, w ust. 2 znajdujemy przykładowe wyliczenie poszczególnych kategorii utworów³, zatem katalog chronionych utworów pozostaje otwarty [J. Flisak 2008, s. 141.].

Utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nieukończoną a ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakiegokolwiek formalności (art. 1 ust. 3 i 4 pr. aut.).

Na gruncie art. 2 pr. aut. w literaturze i orzecznictwie wyróżnia się trzy kategorie utworów: w pełni samoistne (nieinspirowane cudzym dziełem), samoistne, ale inspirowane, a także niesamoistne, w tym opracowania. Za utwory inspirowane najczęściej uważa się te, które powstały w wyniku pobudki dostarczonej przez inny utwór⁴. Z kolei opracowanie (dzieło zależne) jest specyficznym przedmiotem ochrony prawa autorskiego, które podlega ochronie, jeśli spełnia cechy określone w art. 1 ust. 1 pr. aut., przy czym rozporządzanie i

² Tekst jedn. Dz. U. z 2006 r., Nr 90, poz. 631 ze zm., zwana dalej w skrócie *pr. aut.*

³ Ustawodawca stwierdza bowiem, że "w szczególności przedmiotem prawa autorskiego są utwory: 1) wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe); 2) plastyczne; 3) fotograficzne; 4) lutnicze; 5) wzornictwa przemysłowego; 6) architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne; 7) muzyczne i słowno-muzyczne; 8) sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne; 9) audiowizualne (w tym filmowe)."

⁴ Zob. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 30 lipca 2012 r., I ACa 483/2012, LexPolonica nr 8741931, Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi 2014/2 poz. 9.

korzystanie z opracowania zależy od zezwolenia twórcy utworu pierwotnego (art. 2 ust. 2 pr. aut.).

Poszukiwanie koniecznych cech utworu w doktrynie najczęściej sprowadza się do wypowiedzi podejmujących próbę wyznaczenia sposobów ujmowania przesłanek indywidualności i oryginalności, które często obejmowane są pojęciem "*twórczości*", przy czym kryterium oryginalności nie jest określeniem normatywnym, zaś pojęcie indywidualności stanowi kryterium ustawowe.

J. Barta. R. Markiewicz posługując się przesłanką "*twórczości*" odnoszą ją do stwierdzenia, że dany rezultat działalności człowieka ma charakter kreacyjny. Cecha *twórczości*, zdaniem autorów "jest spełniona, gdy istnieje subiektywnie nowy wytwór intelektu; jest ona zatem ujmowana wyłącznie w płaszczyźnie nowości subiektywnej i zorientowana retrospektywnie" [¹ J. Barta, R. Markiewicz 2013, s. 39.]

M. Poźniak - Niedzielska twierdzi, że "warunkiem uznania określonego świadczenia intelektualnego za <<utwór>> jest samodzielne stworzenie określonego bytu niematerialnego [M. Poźniak- Niedzielska 2007, s. 8].

J. Bleszyński uznaje przymiot cechy "*przejawu działalności twórczej o indywidualnym charakterze*" za podstawowy i pierwotny względem cechy indywidualności, przy czym wydaje się, że zdaniem autora indywidualność jest cechą nierozdzielnie związaną z *twórczością* jako taką [J. Bleszyński 2010, s. 27 in.]. Autor używając pojęcia *twórczości*, ewentualnie oryginalności, akcentuje potrzebę odzwierciedlenia w utworze osobowości twórcy [J. Bleszyński, M. Staszków 1983, s. 52-53].

W. Machała zwraca uwagę, że "*pojęcie utworu stało się trudne do ogarnięcia, niezrozumiałe nie tylko dla przeciętnego uczestnika obrotu, ale także dla specjalisty (o czym świadczą kontrowersje środowiskowe wokół decyzji przyznających status utworu np. kołowym licznikom kalorii i SIWZ). Ta sytuacja jest jednym z przejawów erozji prawa autorskiego i przyczyn coraz słabszej akceptacji jego norm*" [W. Machała 2013, s. 158.].

Podobnie wypowiada się K. Jasińska, podkreślając, że doszło do rozmycia pojęcia utworu, dewaluacji prawa autorskiego, ograniczania nie tylko swobody twórczej, ale także swobody działalności gospodarczej poprzez tworzenie licznych monopolii autorskich [K. Jasińska, *Glosa...*].

W myśl art. 23 obecnie obowiązującego kodeksu cywilnego dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, *twórczość naukowa*,

artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.

Art. 23 k.c. ma charakter szczególny, jest w nim bowiem zawarta jedynie ogólna zasada, że dobra osobiste, wymienione przykładowo, pozostają pod ochroną prawa cywilnego, i to niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Nie wskazuje on natomiast środków ochrony, a więc sankcji przewidzianych na wypadek ich naruszenia. Te zostały wymienione, również niewyczerpująco, w art. 24 § 3, gdzie znajdujemy jednoznaczne postanowienie, że jego przepisy nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim i wynalazczym.

Z kolei w Projekcie księgi pierwszej kodeksu cywilnego⁵ w art. 21 pojawia się pojęcie "osiągnięć twórczych". Zgodnie z przywołanym przepisem godność i inne dobra osobiste człowieka, w szczególności życie, zdrowie, nietykalność i integralność, wolność, cześć, swoboda sumienia, stan cywilny, wizerunek, pseudonim, tajemnica korespondencji, prywatność, osiągnięcia twórcze, kult pamięci osoby zmarłej, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.

Istotnym zagadnieniem, który budzi wątpliwości, zwłaszcza doktrynalne, jest kwestia pojęcia dóbr osobistych oraz konstrukcji ochrony. W doktrynie przeważa obecnie pogląd, kładący nacisk na konieczność ujmowania dóbr osobistych w kategoriach obiektywnych. Określa się je jako wartości o charakterze niemajątkowym, ściśle związane z osobowością ludzką, decydujące o jej bycie, pozycji w społeczeństwie, a będące wyrazem jej odrębności psychicznej i fizycznej oraz możliwości twórczych, które są uznane powszechnie w społeczeństwie i akceptowane przez dany system prawny [A. Cisek 1989, s. 39 i n.].

Dobrem osobistym jest wartość immanentnie złączona z istotą człowieczeństwa oraz naturą człowieka, niezależna od jego woli, stała, dająca się skonkretyzować i obiektywizować. Istotną cechą dóbr osobistych jest ich ścisły związek z podmiotem, któremu one przysługują, czyli dobra te, takie jak zdrowie, wolność, cześć "powstają" w zasadzie z chwilą urodzenia człowieka. Jednakże w przypadku twórczości naukowej, artystycznej, wynalazczej czy racjonalizatorskiej możemy powiedzieć, że podmioty nabywają te dobra dopiero w następstwie określonych działań.

Podkreślić należy, iż różnorodność występowania w życiu społecznym dóbr osobistych podlegających ochronie cywilnoprawnej, a także ochronie przewidzianej w innych przepisach polskiego systemu prawnego, przesądza o niemożliwości jakiegoś

⁵ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, *Księga pierwsza kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009.

systematycznego ujęcia przesłanek ogólnych, których występowanie mogłoby przesądzić o tym, czy konkretne zdarzenie lub wypowiedź stanowią naruszenie któregoś z nich. Ocena musi być, i jest w praktyce orzeczniczej, dokonywana na tle konkretnego stanu faktycznego. Sąd w świetle konkretnego stanu faktycznego ocenia - stosując kryteria obiektywne - czy doszło do naruszenia dobra osobistego (dóbr osobistych) i czy zachodzą przesłanki do zastosowania któregoś ze środków ochrony przewidzianych w art. 24 bądź też w innych przepisach.

W doktrynie pojawia się dyskusja na temat tego, czy autorskie dobra osobiste są odrębne od dóbr osobistych prawa powszechnego, czy też stanowią jedynie pewną ich postać. Pojawiają się poglądy, iż są to dobra odrębne, gdyż będąc "wyrazem urzeczywistnienia osobowości twórcy w utworze, stają się wobec twórcy po części zewnętrzne, autonomiczne" [Zob. A. Wojciechowska 1994, s. 371-391; tak też J. Błeszyński 2001, s. 41]. W doktrynie prawniczej oraz orzecznictwie dominuje jednak podejście, zgodnie z którym autorskie dobra osobiste są szczególną kategorią dóbr osobistych powszechnego prawa cywilnego, analogicznie autorskie prawa osobiste można traktować jako szczególne prawa osobiste powszechnego prawa cywilnego. Zatem w przypadku autorskich dóbr osobistych z jednej strony mamy ochronę przewidzianą w kodeksie cywilnym w ramach ochrony "twórczości naukowej i artystycznej", z drugiej strony dobra te chronione są na odrębnej podstawie przepisów prawa autorskiego [J. Barta, R. Markiewicz 2013, s. 102-103]. Powyższe twierdzenie znajduje potwierdzenie w orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 2001r.⁶, w którym SN słusznie przyjął, że "przepisy pr. aut. regulują zarówno ochronę dóbr osobistych twórców (art. 78), jak i ich autorskich praw majątkowych (art. 79 i 80). Nie znaczy to jednak, że stanowią one wyłączną podstawę dochodzenia tych roszczeń. W myśl bowiem art. 24 § 3 k.c. reguły odpowiedzialności kodeksowej pozostają w kumulatywnym zbiegu ze wskazanymi przepisami ustawy z 1994r., co oznacza, iż środki przewidziane jednymi i drugimi przepisami mogły być w sprawie stosowane zarówno kumulatywnie, jak i alternatywnie. Decydujący w tej mierze powinien być wybór osoby zainteresowanej".

Z kolei w wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 31 lipca 2012r.⁷, przyjęto, że "w katalogu dóbr osobistych podlegających ochronie cywilnoprawnej ustawodawca ujął m. in. twórczość artystyczną, której zakres przedmiotowy obejmuje szeroko rozumiane niemajątkowe, indywidualne wartości związane z procesem działalności artystycznej oraz

⁶ V CKN 499/00, Lex nr 53112.

⁷ I ACa 303/12, Lex nr 1220403.

będącym jego wynikiem dorobkiem twórczym, niepodlegającym ochronie na podstawie przepisów szczególnych, a głównie przepisów pr. aut."

Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 14 maja 2007r.⁸ przyjął, iż "zakresy pojęć twórczość artystyczna jako rodzaj dobra osobistego i jako osobiste prawo autorskie (odpowiednio podlegających ochronie na podstawie kodeksu cywilnego i prawa autorskiego) krzyżują się. Desygnat dobra osobistego jest szerszy, gdyż w części obejmującej takie formy jak sfera procesu twórczego niezakończona utworem, elementy poznawcze dzieła i sytuację zagrożenia naruszeniem wykraczają poza zakres osobistych praw autorskich".

W przypadku naruszenia autorskich dóbr osobistych w literaturze zwraca się uwagę na konieczność naruszenia czy osłabienia więzi twórcy z utworem. Pojawiają się wypowiedzi, że "więź twórcy z utworem" to nadrzędne (ogólne) autorskie dobro osobiste, które istnieje ze względu na każdy utwór i oznacza całość niemajątkowych wartości dla twórcy (stwierdzanych według zobiektywizowanych kryteriów) ze względu na utwór. J. Barta, R. Markiewicz zwracają uwagę, że należy mieć świadomość braku wyraźnych kryteriów dla rozstrzygnięć, czy doszło do zerwania tej więzi lub jej nadmiernego osłabienia. Autorzy podkreślają, że autorskie dobro osobiste "wykazuje pewne podobieństwo do (tylko doktrynalnie rekonstruowanego i kontrowersyjnego na gruncie polskiego prawa) "nadrzędnego" ogólnego dobra osobistego; zasadnicza różnica wyraża się w węższym jego zakresie (ograniczeniu do dóbr autorskich) i normatywnej podstawie w art. 16 pr. aut." [J. Barta, R. Markiewicz 2013, s. 106].

Wydaje się, że usytuowane w kodeksie cywilnym pojęcie "twórczości naukowej i artystycznej" obejmuje dobro osobiste, którego desygnat jest szerszy niż dobra chronione na podstawie przepisów prawa autorskiego. Z kolei zakres przedmiotowy pojęcia "osiągnięcia twórcze" w zestawieniu z kodeksowym ujęciem "twórczości naukowej i artystycznej" oraz doktrynalnym pojęciem twórczości, zbudowanym na gruncie definicji prawa autorskiego, budzi poważne wątpliwości. Osiągnięcia twórcze to nie tylko utwory w rozumieniu prawa autorskiego, czyli nie tylko każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze ustalony w jakiegokolwiek postaci niezależnie od wartości, przeznaczenia, sposobu wyrażenia. Powstaje jednak pytanie, czy projektodawca słusznie wprowadził do obecnie już funkcjonującego katalogu pojęć kolejne, równie nieprecyzyjne i wymagające dookreślenia? Pojawia się bowiem od razu wątpliwość, czy w myśl językowych reguł wykładni, odwołując się do semantycznego brzmienia określenia, zwrot "osiągnięcia" powinien być interpretowany

⁸ I ACa 668/06, OSA 2008, z. 12, poz. 39.

zgodnie z definicją językową. W świetle tłumaczenia słownikowego *osiągnięcie* «to, co zostało osiągnięte», z kolei *osiągnąć* — *osiągać* oznacza 1. «uzyskać coś»; 2. «dojść, dobiec itp. do miejsca będącego celem»; 3. «dojść do pewnego momentu w rozwoju, będącego często kresem możliwości» [*Słownik...*]. W świetle językowego znaczenia pojawia się poważna wątpliwość, czy na tle projektowanej w nowym kodeksie cywilnym regulacji nie doszło do poważnego zawężenia ochrony autorskich dóbr osobistych. Dotychczas w piśmiennictwie i orzecznictwie raczej nie było wątpliwości co do tego, że dobro to obejmuje także proces twórczy, a nie tylko rezultat (utwór). Z kolei zwrot "osiągnięcie twórcze" wydaje się wyraźnie kierować jedynie na określone, związane wprawdzie z osobowością podmiotu, ale rezultaty (obiekty) aktywności twórczej. Takie podejście ustawodawcy nie eliminuje pojawiających się dotychczas trudności z określeniem pewnego granicznego, minimalnego poziomu ludzkiej aktywności umysłowej, która zasługuje na ochronę. W świetle zarysowanych powyżej trudności definicyjnych, które poważnie oddziałują na praktykę stosowania prawa w obszarze ochrony twórczości, wydaje się, że przy okazji działań zmierzających do przygotowania założeń nowej kodyfikacji prawa cywilnego, projektodawca powinien dążyć do ich usunięcia. Podkreślić należy, że dobra osobiste związane z twórczą aktywnością człowieka stają się w dobie gospodarki opartej na wiedzy, w czasach społeczeństwa informacyjnego nie tylko dobrem, które niewątpliwie zasługuje na ochronę, ale przede wszystkim poważnym zasobem (aktywem) zdolnym poważnie oddziaływać na gospodarkę i społeczną rzeczywistość. Z tego względu wprowadzenie do przepisu konstruującego ochronę dóbr osobistych pojęcia, co do zakresu przedmiotowego którego mnożyć się będą kolejne interpretacyjne wątpliwości, ocenić należy negatywnie, postulując jednocześnie konieczność przemyślenia jego językowego brzmienia.

2. Środki ochrony twórczości w świetle projektu kodeksu cywilnego

Przesłanki ochrony dóbr osobistych i środki ich sądowej ochrony uregulowano w art. 24 § 1. W myśl przywołanego przepisu, ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego

została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych. Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym (art. 24 § 2 i 3 kc).

Przesłankami ochrony dóbr osobistych, które muszą być spełnione łącznie, są: 1) istnienie dobra osobistego, 2) zagrożenie lub naruszenie tego dobra, 3) bezprawność zagrożenia lub naruszenia. Pierwsze dwie przesłanki musi udowodnić powód dochodzący ochrony; pozwany może bronić się, wykazując, że nie działał bezprawnie. Jest to bardzo korzystne dla powoda rozłożenie ciężaru dowodu, gdyż na pozwanym spoczywać będzie ciężar udowodnienia, że naruszenie nie było bezprawne.

Powód musi wykazać, iż doszło do zagrożenia lub naruszenia istniejącego dobra osobistego. Dobra osobiste wymienia przykładowo art. 23. Nie wystarcza tu powołanie się na naruszenie „dóbr osobistych”, rozumiane jako jakaś krzywda, dyskomfort, ujemne przeżycie psychiczne. Trudności wiążą się z precyzyjnym określeniem kryteriów, według których należy oceniać, czy doszło do naruszenia dóbr osobistych.

Art. 24 § 1 zapewnia osobie, której dobro osobiste zostało naruszone lub też tylko zagrożone, dwa roszczenia o charakterze niemajątkowym, a mianowicie o zaniechanie działania oraz o dopełnienie czynności potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia zasługującego na ochronę dobra osobistego. O tym, czy w konkretnym wypadku można mówić o naruszeniu (zagrożeniu naruszenia) dobra osobistego, nie mogą decydować subiektywne odczucia osoby uważającej się za pokrzywdzoną, lecz decydujące znaczenie ma to, jaką reakcję naruszenie to wywołało (lub przy zagrożeniu mogłoby wywołać) w społeczeństwie.

Zgodnie z art. 24 § 1 zd. 1, ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. Przepis ten dotyczy nie czynów (działań) już dokonanych, lecz przypadków, gdy występuje zagrożenie działania naruszającego dobro osobiste. Chodzi o zagrożenie działania bezprawnego.

Z brzmienia art. 24 § 1 zd. 2 wynika, że w razie dokonanego już naruszenia dobra osobistego ten, czyje dobro zostało naruszone, może żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Treść tego przepisu prowadzi do dwóch istotnych wniosków, a mianowicie, że poszkodowany może łączyć żądanie zaniechania dalszych naruszeń z żądaniem usunięcia skutków naruszenia dobra

osobistego oraz że przepis ten nie określa wszystkich czynności, których sprawca naruszenia powinien dokonać w celu usunięcia skutków tego naruszenia.

Art. 24 wymienia złożenie oświadczenia jako jeden ze sposobów usunięcia skutków naruszenia dobra osobistego. Oznacza to, że liczba i rodzaj środków mających doprowadzić do usunięcia nie zostały przez ustawodawcę określone. Nie zostało też określone, jaką treść powinno mieć takie oświadczenie, ani też w jakiej formie powinno być złożone. Należy przyjąć, że treść i forma oświadczenia będą zależeć w każdym wypadku od rodzaju naruszonego dobra, okoliczności, w jakich do naruszenia doszło, oraz formy, w jakiej tego dokonano.

Ustawą z 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny⁹ dokonano zmiany art. 24 § 1 przez dodanie w nim zdania trzeciego w brzmieniu: „Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny”. Ustawodawca, dodając w art. 24 § 1 zd. 3, przesądził w sposób jednoznaczny o możliwości zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego na rzecz poszkodowanego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny w każdym wypadku naruszenia (zagrożenia) dobra osobistego.

Warto wskazać, że w wyroku z dnia z 17 marca 2007 r.¹⁰ Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że: „W razie naruszenia dobra osobistego pokrzywdzony może żądać zarówno przyznania mu odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, jak i zasądzenia sumy pieniężnej na wskazany przez siebie cel społeczny (art. 448 k.c.). Przesłanką roszczenia o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny (art. 448 k.c.) jest wina kwalifikowana sprawcy naruszenia dobra osobistego, mianowicie wina umyślna albo rażące niedbalstwo”.

Orzeczenie to potwierdza wyrażany w doktrynie pogląd, że do zasądzenia zarówno zadośćuczynienia, jak i świadczenia na cel społeczny nie wystarczy ustalenie bezprawności naruszenia (zagrożenia) dobra osobistego, ale konieczne jest ustalenie działania zawinionego (choćby winy nieumyślnej w najlżejszej postaci) i że zasądzenie jednego z tych świadczeń nie wyłącza możliwości zasądzenia również drugiego [A. Cisek 1989, s. 125 i powołana tam literatura].

W myśl art. 78 pr. aut. twórca, którego autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. W razie dokonanego naruszenia

⁹ Dz.U. Nr 114, poz. 542.

¹⁰ I CSK 81/2005, LexisNexis nr 1233775, z glosami J. Sieńczyło-Chlabicz, OSP 2007, nr 3, poz. 30, i K. Osajdy, MoP 2007, nr 23, s. 1321.

może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności aby złożyła publiczne oświadczenie o odpowiedniej treści i formie. Jeżeli naruszenie było zawinione, sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub - na żądanie twórcy - zobowiązać sprawcę, aby uiścił odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny.

Zestawiając przedstawiony powyżej katalog środków ochronnych przewidzianych w kodeksie cywilnym z regulacjami prawa autorskiego możemy stwierdzić, iż katalog roszczeń przysługujących uprawnionemu w zasadzie się pokrywa, jednakże przeciwstawione przepisy (art. 24 kc i art. 78 pr. aut) różnią się w zakresie techniki redakcyjnego ujęcia, co wpływa także na zakres ochrony.

Opublikowany w 2009r. projekt księgi pierwszej kodeksu cywilnego w istotny sposób rozbudowuje istniejącą regulację odpowiedzialności, w szczególności w zakresie odpowiedzialności majątkowej za naruszenie dobra osobistego [P. Machnikowski, 2012, s. 21 i n.].

Zaproponowany w projekcie art. 22 § 1 stanowi, że jeżeli dobru osobistemu zagraża cudze działanie lub je narusza, uprawniony może dochodzić ochrony przeciwko każdej osobie, która dopuściła się takiego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W myśl § 2, nie jest bezprawne działanie podjęte na podstawie przepisów ustawy lub za zgodą uprawnionego. Ujawnienie informacji dotyczących jego osoby nie jest działaniem bezprawnym, jeżeli informacje te są prawdziwe, a za ich ujawnieniem przemawia ważny interes publiczny lub prywatny.

W dalszej kolejności projektodawca przewidział art. 23. Zgodnie z jego brzmieniem w razie zagrożenia dobra osobistego można żądać niezwłocznego zaniechania oznaczonego działania i usunięcia przyczyny zagrożenia (§ 1). W myśl § 2 przywołanego przepisu, jeżeli dobro osobiste zostało naruszone, można także żądać dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia tego stanu i skutków naruszenia, a w szczególności złożenia oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie.

W art. 24 przewidziano następujące środki ochronne: jeżeli naruszenie dobra osobistego jest następstwem zawinionego działania albo innego zdarzenia, z którym łączy się obowiązek naprawienia szkody, sąd może przyznać uprawnionemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę albo na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia i pozostałych środków

przysługujących w razie naruszenia lub zagrożenia dobra osobistego (§ 1). Paragraf 2 tegoż przepisu stanowi, że do roszczeń o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej, o których mowa w przepisie § 1, stosuje się przepisy o obowiązku naprawienia szkody. Z kolei w myśl § 3, roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę może być zbyte tylko wtedy, gdy jest już wymagalne i zostało uznane albo przyznał je sąd prawomocnym orzeczeniem. Roszczenie to przechodzi na spadkobierców, jeżeli zostało uznane albo powództwo zostało wytoczone za życia uprawnionego. W obydwu przypadkach oświadczenie o uznaniu roszczenia powinno być złożone w formie pisemnej.

Dodatkowo w świetle art. 25 § 1, jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych. Zatem projekt w art. 25 § 1 powtarza treść obecnie obowiązującego art. 24 § 2 k.c. Można również żądać wydania korzyści uzyskanej przez osobę, która dopuściła się naruszenia dobra osobistego (§ 2 przywołanego przepisu).

Porównując projektowaną regulację w zakresie ochrony dóbr osobistych z regulacją dotychczasową należy zauważyć, iż w świetle uregulowań dotychczasowych osoba, której dobro osobiste zostało naruszone mogła korzystać z dwóch środków ochrony: majątkowych, czyli zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę, i niemajątkowych, czyli złożenia oświadczenia w formie przeprosin czy wyjaśniania. Dochodzenie odszkodowania z kolei wymagało wskazania uszczerbku majątkowego. W przypadku naruszenia dóbr osobistych, a w szczególności dóbr autorskich, w tym w sytuacji potrzeby ochrony twórczości, szkoda nie zawsze powstaje, a na pewno rodzą się liczne trudności z jej wykazaniem. W projekcie kodeksu cywilnego pojawia się dodatkowe roszczenie, które jak się wydaje, ma stanowić remedium na trudności z wykazaniem uszczerbku w interesach majątkowych uprawnionego (twórcy). Projektodawca poszerza zatem katalog środków ochronnych o roszczenie o wydanie korzyści uzyskanych przez osobę, która dopuściła się naruszenia dobra osobistego.

Powyższą zmianę można by ocenić pozytywnie, a to w kontekście potrzeby ochrony interesów majątkowych uprawnionego w związku z naruszeniem autorskich dóbr osobistych także w sytuacji, gdy nie doszło do powstania szkody, a szczególnie wtedy, gdy poszkodowany napotyka trudności z jej udowodnieniem. Jednakże oceniając projektowaną regulację trzeba mieć świadomość, iż roszczenie o wydanie korzyści funkcjonuje już w prawie własności intelektualnej, i jest jednym z najbardziej problematycznych roszczeń [zob. S. Sołtysiński, A. Nowicka 2006, s. 1064; A. Tischner, T. Targosz 2007, s. 79 i n.; zdecydowanie krytycznie M. Czajkowska – Dąbrowska 2007, s. 61]. Pojawiają się bowiem na gruncie ochrony praw własności intelektualnej poważne trudności z ustaleniem korzyści, jakie

mają podlegać wydaniu, a także z ustaleniem miejsca tego roszczenia w systemie roszczeń przysługujących podmiotom praw własności intelektualnej. Rozważania na temat charakteru prawnego roszczenia o wydanie korzyści koncentrują się na problemie relacji tego roszczenia w stosunku do reżimu bezpodstawnego wzbogacenia, a także na próbach określenia, czy przynajmniej na zasadzie analogii można do niego stosować przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące roszczeń uzupełniających lub przepisy dotyczące prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia [P. Podrecki 2010, s. 351]. Wobec wciąż nie cichnącej i nie dającej się uciszyć dyskusji, która toczy się na gruncie obecnych uregulowań w ustawach szczegółowych z zakresu prawa własności intelektualnej w przedmiocie roszczenia o wydanie korzyści, pojawia się pytanie o celowość wprowadzania go do katalogu roszczeń o ochronę dóbr osobistych. Projektowanie regulacji wątpliwych z punktu widzenia ich natury nie sprzyja bowiem pewności prawa i rodzi więcej kłopotów niż korzyści w praktyce jego stosowania. Z tego względu trudno jest odnieść się pozytywnie do przedstawionej w projekcie propozycji.

Z kolei pozytywnie należy ocenić tę zmianę, która skutkuje przerwaniem wskazanych powyżej wątpliwości na temat tego, czy możliwe jest kumulatywne dochodzenie roszczeń majątkowych na rzecz uprawnionego i wskazanej instytucji. Projektowane regulacje przewidują wyraźnie, iż osoba, której dobro zostało naruszone, będzie musiała zdecydować, z jakiego świadczenia typu majątkowego chce korzystać: na swoją rzecz czy na rzecz wskazanej osoby (instytucji). Kumulacja tych dwóch świadczeń w świetle jasnego językowo brzmienia przepisu nie jest na gruncie nowych przepisów możliwa. Rozwiązanie takie należy ocenić pozytywnie, a to z uwagi na fakt, iż usuwa wątpliwości funkcjonujące dotychczas w tym zakresie.

Zakończenie

Opublikowany w 2009r. projekt księgi pierwszej kodeksu cywilnego w istotny sposób rozbudowuje istniejącą regulację odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych wprowadzając jednocześnie nowy katalog tych dóbr. Z perspektywy podjętego w artykule tematu należy zauważyć, iż funkcjonujące w obecnie obowiązującym kodeksie pojęcie "twórczości naukowej i artystycznej" zastąpiono pojęciem "osiągnięć twórczych".

"Najprawdopodobniej współczesny język prawniczy nie jest na tyle precyzyjny, aby sformułować ogólne i precyzyjne kryteria dla definicji oraz niezbędnych analiz i klasyfikacji w dziedzinie z istoty swojej wysoce subiektywnej" [K. Wojciechowski 2005, s. 77]. Pojawia się jednak w tym miejscu istotna w świetle słuszności powyższego stwierdzenia wątpliwość,

czy zmianę terminologii należy uznać za celową. Użyte przez projektodawcę określenie "osiągnięcia twórcze" automatycznie nasuwa przecież pytanie o jego zakres przedmiotowy i stosunek do obecnie obowiązującego pojęcia, a także o relacje z pojęciem utworu w prawie autorskim. W przypadku ochrony dóbr osobistych powiązanych z twórczą aktywnością człowieka już samo pojęcie twórczości rodzi szereg pytań, które wciąż w doktrynie i orzecznictwie pozostają bez odpowiedzi. Dodatkowo nie ma też pewności co do tego, czy autorskie dobra osobiste są dobrami osobistymi prawa cywilnego [A. Wojciechowska 1994, s. 371]. Z tego względu w mojej ocenie wszelkie zmiany terminologiczne, w szczególności w obszarze tak trudnych do bliższego określenia dóbr osobistych, wprowadzane powinny być ze szczególną ostrożnością i dbałością o precyzję. Oczywiście z uwagi na ciągle dokonującą się ewolucję stworzenie zamkniętego katalogu dóbr osobistych nie jest możliwe. Tak jak nie możliwa jest ich konkretyzacja czy to w postaci dóbr jednostkowych czy też całych sfer życia. Następuje ona bowiem dopiero w wypadku zagrożenia lub naruszenia danego dobra. Jednakże w przypadku dóbr osobistych związanych z twórczą aktywnością wciąż nierozwiązane pozostaje pytanie jak określić pewien minimalny poziom twórczości, który zasługuje na ochronę. Pojęcia poszczególnych dóbr osobistych są bowiem wewnętrznie skonfliktowane, zrelatywizowane i dlatego sądy rozstrzygające spory zmuszone są do ważenia sprzecznych interesów naruszydiciela i uprawnionego (poszkodowanego). Sytuacja ta nie ulegnie zmianie także na gruncie nowego kodeksu cywilnego w kształcie regulacji zaproponowanych w omawianym projekcie. Dodatkowo, wraz z nowymi pojęciami, pojawiają się nowe wątpliwości interpretacyjne, co nie wpłynie dobrze na praktykę stosowania prawa w zakresie ochrony twórczości.

Dodatkowo nadal pozostają otwarte pytania o konstrukcję ochrony dóbr osobistych, bowiem na gruncie nowych regulacji trudno przesądzić, czy oparta jest o konstrukcję prawa podmiotowego, czy może ma charakter instytucjonalny [B. Gawlik 1985, s. 138 i n.]. Podobnie nie wiadomo, czy realizowana jest w odwołaniu do konstrukcji jednolitego prawa osobistego czy możemy tu założyć pluralistyczną koncepcję praw podmiotowych osobistych [A. Szpunar 1972, s. 6-7].

Poważnie rozbudowana została też regulacja odnosząca się do środków ochrony dóbr osobistych. Istotna zmiana dotyczy wprowadzenia roszczenia o wydanie korzyści. Rozwiązanie to budzi poważne wątpliwości, a to w świetle trudności, z jakimi boryka się obecnie prawo własności intelektualnej ze względu na nierozwiązany wciąż problem ustalania zakresu korzyści, jakie mają podlegać wydaniu, a także pytań o charakter prawny i miejsce tego roszczenia w katalogu środków ochronnych.

Pozytywnie zaś można ocenić zmianę, która przerywa dyskusję na temat możliwości kumulowania zadośćuczynienia z żądaniem zapłaty na wskazany cel społeczny. Na gruncie projektowanych regulacji nie ma bowiem wątpliwości co do tego, że roszczenia te mogą być dochodzone jedynie alternatywnie.

Podsumowując wysiłki projektodawcy w obszarze ochrony dóbr osobistych związanych z działalnością twórczą wydaje się, że postulować należy przemyślenie proponowanych konstrukcji, a to pod kątem zarysowanych powyżej wątpliwości.

Bibliografia

1. Balcaryczk J. (red.), *Dobra osobiste XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie*, Warszawa 2012
2. Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, wydanie 3, Warszawa 2013
3. Barta J., Markiewicz R., *Spór o granice prawa autorskiego*, [w:] *Prace poświęcone pamięci Adama Uruszcza*, PIPWI UJ 2006, z. 96.
4. Bieczyński M.M., *Prawne granice wolności twórczości artystycznej w zakresie sztuk wizualnych*, Warszawa 2011
5. Błęszyński J., *Ochrona autorskich dóbr osobistych*, (w:) *Naruszenie praw na dobrach niematerialnych*, T. Szymanek (red.), Warszawa 2001
6. Błęszyński J., *Prawo autorskie*, Warszawa 1988, s. 34; E. Traple, *Dzieło zależne jako przedmiot prawa autorskiego*, Warszawa 1979
7. Błęszyński J., *Twórczość jako przesłanka ochrony w polskim prawie autorskim w świetle doktryny i orzecznictwa*, w: *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, J. Gołaczyński, P. Machnikowski (red.), Warszawa 2010
8. Błęszyński J., Staszków M., *Prawo autorskie i wynalazcze*, Warszawa 1983
9. Cisek A., *Dobra osobiste i ich niemajątkowa ochrona w kodeksie cywilnym*, Wrocław 1989
10. Czajkowska – Dąbrowska M., *Własność czy własności (intelektualne)*, (w:) *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, A. Kidyba, R. Skubisz (red.), Kraków 2007
11. Gawlik B., *Ochrona dóbr osobistych. Sens i nonsens tzw. praw podmiotowych osobistych*, ZNUJ, *Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej*, 1985, Nr 41
12. Grzybowski S., Kopff A., Serda J., *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973
13. Grzybowski S., *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957
14. Grzybowski S., *Ochrona osobista stosunku do dzieła po śmierci twórcy*, Kraków 1933
15. Kopff A., *Koncepcja praw do intymności i prywatności życia osobistego*, *Studia Cywilistyczne* 1972, Nr 20
16. Machała W., *Utwór. Przedmiot prawa autorskiego*, Warszawa 2012

17. P. Machnikowski, *Odpowiedzialność za majątkowe skutki naruszenia dobra osobistego w projekcie księgi pierwszej kodeksu cywilnego*, w: *Dobra osobiste XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie*, J. Balcarczyk (red.), Warszawa 2012, s. 21 in.
18. Panowicz-Lipska J., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975
19. Podrecki P., *Środki ochrony praw własności intelektualnej*, Warszawa 2010
20. Poźniak- Niedzielska M (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Warszawa 2007.
21. Sołtysiński S., Nowicka A., *Uwagi o projekcie ustawy wdrażającej dyrektywę 2004/48 WE w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej*, KPP 2006, z. 4
22. Szpunar A., *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979
23. Tischner A., Targosz T., *Dostosowanie polskiego prawa własności intelektualnej do wymogów prawa wspólnotowego. Uwagi na tle projektu z dnia 24 maja 2006 r. ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz zmianie innych ustaw*, PIPWI UJ 2007, z. 97
24. Wojciechowska A., *Czy autorskie dobra osobiste są dobrami osobistymi prawa cywilnego?*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 1994,
25. Wojciechowski K., *Widowisko sportowe w telewizji. Widowisko sportowe i audiowizualna relacja z niego jako dobra chronione w świetle polskiego prawa prywatnego*, Warszawa 2005

Orzecznictwo

Wyrok SN z 5 stycznia 2001r., V CKN 499/00, Lex nr 53112

Wyrok SA w Białymstoku z 31 lipca 2012r., I ACa 303/12, Lex nr 1220403

Wyrok SN z 14 maja 2007r., I ACa 668/06, OSA 2008, z. 12, poz. 39

wyroku z dnia z 17 marca 2007 r., I CSK 81/2005, LexisNexis nr 1233775

